

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԷՐԿԵՅ ԵՍԵՆԻՆ
(1895-1925)

«Բուժի մէջ լինի, թէ առօրեայ գաղջ ցրտում,
Կորուստի պահերին թէ վշտի դարանում,
Երեւալ հասարակ, պարզասիրտ ու ժպտուն՝
Ահա՛ քեզ մեծագոյն արուեստը աշխարհում»:
Սէրկէյ Եսենին

Ռուս հաննարեղ քանաստեղծ՝ Սէրկէյ Եսենին, շատ կարճ կեանք մը ապրեցաւ (ընդամէնը երեսուն տարի)՝ գրական առատ արտադրութեամբ։ Եսենին քանաստեղծն է լոյսի ու թախիծի, մայր հողի ու գիւղական կեանքի, եղբրերգութեան ու մարդկայնութեան։

Եսենին գրական հրապարակ իջաւ այն ժամանակ երբ համայն Ռուսիան կ'ապրէր քաղաքական մեծ յեղաշրջում։ Փոփոխութեան մէջ էր երկրի վարչաձեւը, մարդկանց մտածելաձեւը, աշխարհայեացքը։ Մեծ յեղափոխութեամբ չոգեւորուած ու չխանդավառուած հաննարեղ պատանին կը ջանար ոգի ի բռնի կառչած մնալ հինին ու աւանդականին, պարզին ու գեղջականին՝ ձգտելով հանդերձ նորին, գեղեցիկին ու հզօրին։ Իրականութիւնը, սակայն, քիտ էր ու դաժան։ Հոգեկան անասելի հակասութիւններէ տառապող ու մաշող քանաստեղծը չէր կրնար գերծ մնալ այդ թոհուրոհի ստեղծած ճնշիչ մթնոլորտէն ու ծանր ազդեցութենէն։ Երկրի քաղաքական վերիվայրումներու եւ վարչական արմատական փոփոխութիւններու անդրադարձը իր ստեղծագործութեանց մէջ ակնյայտ է։ Ան չէր կրնար պարզուած կարմիր դրօշին ու զայն ծածանողին տուրք չտալ ու ներքողը չհիսել։ Հեռուն՝ ապագային նայելով հանդերձ,

քանաստեղծը անցեալը կը վերյիշէ մեծագոյն կարօտով ու խորագոյն սրտանմլումով, եւ գուրգուրանքով կը փայփայէ իր հայրենի օճախը, իր «փայտէ խրճիթը»։

Հովուերգական տողերուն մէջ կը պատկերուին հրաշալի ու պարզ գիւղը, գեղջուկը, գեղջկական անմեղունակ կեանքը, գիւղական անդորրութիւնը, մաքրութիւնը, զուլալ ջուրերու հոսքը, կանաչ մարգերը, քարձրաքերձ լեռները, գայլերու ոռնոցը, «յոգնած ձիերու խումփոցը», հողագործներու տուն վերադարձը եւն։ «Ռուսիա» վերնագիրը կրող երկարաշունչ քանաստեղծութեան մէջ Եսենին կը գրէ.

«Ա՛խ, դու՛ք իմ դաշտեր, ակօսներ սիրած,

Դու՛ք լաւն է՛ք այնքան ձեր տխրութեան մէջ։

Ես սիրում եմ այս խրճիթները քաջ

Եւ մեր մայրերի սպասումն անվերջ»։

Ռեալանի նահանգի Քոնսքանթինովո գիւղը ծնած ու հասակ առած պատանի քանաստեղծի երեւակայութեանց մէջ վառ մնացած է գիւղի բնութեան անջնջելի պատկերը. աստղագարդ երկնքի ներքոյ երգուած ու նուագուած աղջիկներու երգը գինք

զգլիսած է ու գինովցուցած:

Եսենինի բովանդակ կենսագրութիւնը սփռուած է իր իսկ բանաստեղծական էջերուն մէջ: Անոր ստեղծագործութիւնները հայելիի յստակութեամբ կ'արտացոլեն ողջ կեանքը, մտածելակերպը եւ կեանքի հանդէպ կեցուածքը:

Եսենինի շրջանի գրական վերնատան այցելու մտաւորականներէն ոմանք՝ ֆաղցրութեամբ ու ամենայն համոզումով կ'արտայայտուէին մահուան մասին: Անոնք խորապէս համոզուած էին, որ այս անցաւոր աշխարհը ունայն է եւ չ'արժեք ապրիլ: Կեանքի ունայնութիւնը, ոչնչութիւնը եւ վաղանցիկութիւնը երգող ու նոյնիսկ մահը գովերգող ու փառաբանող բանաստեղծները ինչ-որ իմաստ մը եւ «ֆաղցրութիւն» մը կը տեսնէին մահուան մէջ:

Այդ օրերուն, «արուեստը արուեստին համար» սկզբունքով տեսութիւն մը յառաջ եկած էր, ըստ որում, կը մերժուէր կամ կը ժխտուէր «արուեստի կապը հասարակութեան կեանքին հետ»: Քսաներորդ դարու երկրորդ տասնամեակի գրական յետադիմական այս հոսանքը ռուս գրականութեան մէջ կը պաշտպանէր անոր «քացարձակ անկախութեան եւ անշահախնդրութեան» սկզբունքը: Խորհրդապաշտութիւնը (Symbolism), ապագապաշտութիւնը (Futurism) եւ ծայրակէտութիւնը (Acmeism), անկումային հոսանքներ էին, որոնք կու գային ֆայֆայելու գեղարուեստական մշակոյթի արտայայտութիւնը եւ արհամարհելու արուեստի գեղեցկութեան չափանիշը:

Բաւական խորք է ու տարօրինակ ապագապաշտներու ըմբռնումը աշխարհի ու կեանքի մասին: Անոնց

ընկալումով ու գնահատումով, մարդկութեան ստեղծած արժէքները մշակութային գետնի վրայ անարժէք էին ու անիմաստ, որովհետեւ «արուեստագէտի համար ոգեշնչման աղբիւր պէտք է ըլլան ժամանակակից ֆաղաքը իր սրընթաց թափով, հզօր թեքումով, մեքենաները», եւ իրրեւ ցայտուն ու դասական օրինակ իրենց հաստատումին, կ'աւելցնէին. «Եւեւտրական լարի եւ պողպատի կտորին մէջ աւելի շատ զգացմունք կայ, քան մարդկային սրտին մէջ»: Ի՛նչ անհեթեթութիւն ու մանաւանդ անգոսնում ու արհամարհանք՝ մարդկային զգացումի հանդէպ:

Այս գրական հոսանքներուն առընթեր գոյութիւն ունէր նաեւ պատկերապաշտութիւնը (Ֆր. Imaginisme), որ նոյնպէս փասներորդ դարու անկումային տրամադրութիւններ եւ ուղղութիւններ շօշափող սկզբունքներ որդեգրած էր: Իմաժինիզմը «կը ժխտէ ստեղծագործութեան գաղափարականութիւնը եւ այն կը յանգեցնէ զարդարուն ու միմեանց հետ իմաստով չկապուող բառային պատկերներու կիրառումին»:

Ահա այսպիսի գրական ուղղութիւններով լեցուն շրջանի մը մէջ ապրեցաւ ու գործեց Եսենին: Ան իրրեւ նորափետուր բանաստեղծ, չէր կրնար չազդուիլ եւ իր գրական հայեացքները պահել առողջ, կուսական ու անարատ: Բնական էր որ Եսենին եւս, ի շարս այլոց, ուժեղ հոսանքէն տարուէր եւ շեղէր մայր ուղիէն եւ գէթ որոշ ժամանակ խարխափէր մութին մէջ:

Եսենին հետագային կրցաւ ինքզինքն ձեռքազատել այդ շինծու, երեւակայական եւ անիրական գրական ուղղութիւններէն եւ ձեռք բերաւ

կատարեալ հասունութիւն բանաստեղծութեան մէջ:

Ռուսաստանի ճակատագրական օրերուն, Եսենին չցուցարեւեց ռազմատենչ ոգի կամ ռազմունակութիւն: Ան հատու գրիչ չգործածեց բորբոքելու, հրահրելու արդէն իսկ գրգռուած զգացումները: Ընդհակառակը, սուրը դրաւ իր պատեանին մէջ եւ ինքզինքն ինքից գրի ու գրականութեան: Ահա թէ ի՞նչ կը գրէ ան այս մասին.

«Ու թնդանօթին հըրածեշտ տալով,

Վնոցի երգի սուրը լոկ ճօճել:

Ես հրացանըս նետեցի մէկ կողմ»:

Ոմանք այն թիւր կարծիք ունին, որ Եսենին դասալիութենէ ու երկչոտութենէ մղուած գրեց այս տողերը: Այլ կ'ենթադրեն, որ ան դեռ եւս իր հոգիի աչքերով ատակ չէր տեսնելու արագօրէն փոփոխուող ժամանակները եւ մանաւանդ փառաքան հանգամանքները: Իրականութեան մէջ սակայն Եսենին կ'ըմբռնէր ամէն երեւոյթ ամենայն գիտակցութեամբ, յստակութեամբ ու հասունութեամբ: Ռուսական յեղափոխութեան ակնարկելով, ան կը գրէ. «Յեղափոխութեան տարիներուն ամբողջապէս Հոկտեմբերի կողմն էի, բայց զայն կ'ընդունէի իւրովի, գիւղացիական թեփումով»: Եսենիի համար անհնար էր բաժնուիլ անցեալի կեանքէն ու գեղեցիկ յուշերէն. իսկ յեղափոխութիւնը կու գար շրջելու այն ամէնը ինչ հարազատ էր իրեն համար:

Յետ յեղափոխութեան տարիներուն, Եսենին ստեղծեց փնտրագրական հրաշալի գործեր, որոնք ցարդ կը պահեն իրենց թարմութիւնը: Այս ստեղծագործութեանց մէջ ակնբախ են անոր խոհերը, յոյզերը եւ տպաւորութիւնները: 1920ական թուականներուն, Ամերիկա

այցելութենէն ետք, Եսենին գրեց իր ճանապարհորդական տպաւորութիւնները:

Եսենինի սիրային փնտրագրութիւնը պարզապէս հրաշագեղ է: Այս ուղղութեամբ, հայրենի նշանաւոր գրագէտ՝ Վահագն Դաւթեան, հետեւեալ ձեւով կը նկարագրէ անոր երգերը. «Այդ երգերի լաւագոյն մասը ողողուած է պատանեկան թարմ, անաղարտ շնչով, բալենիների ճերմակ ծաղկաթերթերի անձրեւով, բուրմունքով այն նրբիրան թխենիների, որոնք հովանի են եղել նրա գիւղական պարզ ու մաքուր սիրոյ վրայ»:

Բանաստեղծութեանց շարքին, Եսենին արտադրեց նաեւ չափածոյ մեծածաւալ ու փոքրածաւալ ստեղծագործութիւններ, որոնց մէջ երեւան կու գայ իբրեւ նշմարիտ փնտրագրու: Դասական գործ է անոր «Աննա Սնեկինա» ստեղծագործութիւնը, որ ցարդ կը համարուի ռուսական գրականութեան լաւագոյն երկերէն մէկը:

Եսենինի գրութիւններէն վերջինը եղաւ իր «Սեւ Մարդը», խորհրդաւոր, հոգեխոռով ու սրտայոյզ բանաստեղծութիւնը, որուն մէջ «սեւ մարդը» կ'այցելէ հէ՛ք բանաստեղծը: Ան կը կանգնի բանաստեղծի գլխավերելը ու հանգիստ չի թողուր իր խօսքերով.

«Սեւ մարդը

Նողկալի ինչ-որ գիրք թղթատում

Եւ ինչպէս մեռելի

Սնարին տիրացուն,

Պատմում է ինձ կեանքը

Ստահակ մի մարդու: Եւ սիրտըս

Սարսափով ու վշտով է լցնում»:

Ո՞վ է այս «սեւ մարդը» որ մշտական հոգեհտուայտանքի կ'ենթարկէ բանաստեղծը եւ ահի ու սարսափի կը մատնէ իր ներկայութեամբ անոր ողջ

էութիւնը:

Կ'ենթադրուի որ «սեւ մարդը» անգոյ արարած է, եւ հետեւաբար՝ բանաստեղծին բորբոքած երեւակայութեան արդիւնք: Մեզի յայտնի է, որ Եսենին ունեցաւ տառապակոծ ու հոգեխռով կեանք եւ ողբերգական վախճան: Բանաստեղծին հոգեկան անհաւասարակշիռ վիճակը վերջիվերջոյ յանգեցուց վաղաժամ մահուան: Պարզապէս ապշեցուցիչ ու ու ցնցիչ էր բանաստեղծին ինքնասպանական արարքը: Ոմանք կը խորհին թէ Եսենին ցմահ ապրեցաւ ու արտադրեց Իմաժինիստներու ազդեցութեան տակ ու ամենեւին չկրցաւ ինքզինքն ձերբազատել անոնց մահաբեր ու սարսուլի գաղափարախօսութենէն եւ փտած ու խղճալի հոգեբանութենէն: Այդ էր պատճառը որ մահը Տամոկլեան սուրի նման մշտապէս կախուած մնաց իրրեւ սարսափազդու ուրուական: Լատինական առածը կ'ըսէ. «Հայրենիքը ինծի աւելի սիրելի է, քան կեանքը»: Բանաստեղծին վաղ քաժանումը կեանքէն մեծ կորուստ եղաւ գրականութեան համար:

«Սեւ Մարդը» բանաստեղծութեան մէջ Եսենին կ'արտայայտէ հրաշալի միտքեր կեանքի վերաբերեալ: Ահա հատուած մը.

«Բախտը խաղ է ճարպիկ
Չեղբերի եւ մտքի,
Եւ միշտ էլ անբախտ են
Սրտերը Վեհերոտ,
Ինչ փոյթ, թէ երբեմն
Տառապում է հոգին,
Տեսնելով կոտորուած
Ու կեղծուած ժեստերը:

Բուքի մէջ լինի, թէ
Առօրեայ գաղջ ցրտում,
Կորուստի պահերին
Թէ վշտի դարանում,

Երեւալ հասարակ, պարզասիրտ
ու ժպտուն՝

Ահա՛ քեզ մեծագոյն արուեստը
աշխարհում»:

Երիտասարդ տաղանդաշատ բանաստեղծը մեզի կ'ուսուցանէ կեանքը ապրելու արուեստը: Մարդիկ պարտին դրսեւորուիլ պարզութեամբ, մաքրասրտութեամբ, սիրով ու ժպիտով: Կեանքի արուեստը խտացուած է պարզութեան ու բարութեան մէջ. խոչընդոտներու առջեւ չընկրկիլ, այլ դիմագրաւել զանոնք հեղութեամբ եւ վեռակամութեամբ:

«Սեւ Մարդը» բանաստեղծութեան մէջ Եսենին իր կեանքի ճախարակն է որ կը քակէ մեր առջեւ: Ան կը խօսի իր մասին երբ կ'ըսէ.

«Նա դարձել է յետոյ
Բանաստեղծ իսկական,
Եւ իր ոչ մեծ ուժով
Սրտերը յուզել է,
Ու ինչ-որ մի կնոջ
Քառասուն տարեկան
Չար աղջիկ է կոչել
Եւ միակ իր սէրը...»:

Բանաստեղծը ճարահատ սեւ մարդու խօսքերէն, կը հարուածէ զայն ու ջարդելով կ'ոչնչացնէ. ահա եւ այդ հատուածը.

«Եւ ճօճում եմ հերսից
Չեղնափայտըս յանկարծ
Եւ խփում եմ նրա
Նողկալի երեսին...»:

Հարուածէն կը պարզուի որ բանաստեղծը իր ճեղնափայտը զարկած էր դիմացը գտնուող հայելիին: Մութին մէջ, ան հայելիին մէջ նայելով, ինքզինքն սեւաթոյր գտած էր:

«Ես մենա՛կ եմ այստեղ,
Իմ կողքին մարդ չկայ,
Ես եմ լոկ
Ու... ջարդուած հայելին»:

Եսենին յաւերժական ջատագովող ու ներբողող կերպարն է բնութեան, աշխարհի գեղեցկութեան, մարդուն ու հողին: Յանձին Եսենին խտացուած կը գտնենք գեղեցիկի ձգտումը: Ան դիւրահաղորդ է ու ինքնատիպ իր վսեմ գաղափարներով: Մարդասիրական զգացմունքներով տոգորուած ու

ներշնչուած մեծ բանաստեղծը պիտի ապրի իւրաքանչիւրիս սիրտէն ներս՝ ցաթեցնելով շող մ'արեգակի, պայծառ լոյսի եւ կեանքի յոյսի:

Օրհնեալ եղիցի յիշատակ մեծաց:

ԶԵՆՈՐ ՔԶՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

ԳՐԱԳԷՏԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԿԸ

Երբ Ֆրանսացի երեսելի գրագէտ Ֆլօպէր քանդակագործ տարեկան էր, գնաց հրատարակիչին փոխելու եւ ցոյց տուաւ անոր իր գրած վէպին ձեռագիրը:

Հրատարակիչը կարդաց ձեռագիրը եւ քանի մը օր ետք, յայտնեց գրագէտին, թէ շատ հաւանած էր եւ որոշած էր զայն տպագրել: Բայց միաժամանակ՝ աւելցուց, թէ վճարում պիտի չընէր:

- Երբեք սովորութիւն չունիմ վարձատրելու երիտասարդ գրողներու առաջին գործերը, ասիկա իմ բացարձակ սկզբունքս է:

- Բայց պարոն, ասիկա իմ քանակական գործն է, կը պատասխանէ կլօպէր շեշտուած սրտնեղութեամբ:

- Բայց ո՞ւր եմ միւսները, ինչո՞ւ հետոյ չըբերիր, հարցուց հրատարակիչը զարմացած:

- Պատուեցի բոլորն ալ՝ գոհ չէի ոչ մէկէն, եղաւ հեղինակին կտրուկ պատասխանը:

Այս խօսքերը շատ հաճելի թուեցան հրատարակիչին եւ վճարեց վէպին համար նշանակալից գումար մը:

ԱՂՕԹՔԸ

Միասնականութեան ոգին՝ հայ ժողովուրդին վերջին ու հեռաւոր հայր պէտք է կապէ իր մարմնին, որպէս զի համաժողովրդային պայքարը մղուի յաջողութեամբ եւ մեր ազգային յոյսերը կարենան հասնիլ իրագործումի լուսակէտին:

Չինացի իմաստասէր մը ամէն անգամ, երբ կը տեսնէր իր ժողովուրդին պառակտուած կեանքը եւ անմիաբանութեան գործած զարհուրելի աւերները, ծունկի կու գար եւ այսպէս կ'աղօթէր:

- Ով Աստուած, Դուն այս ժողովուրդին շնորհք տուր, բայց կը խնդրեմ Քեզմէ, որ ինձմէ սկսիս:

Ես ալ՝ սրտանց կ'աղօթեմ, որ Աստուած հայ նահատակ ժողովուրդին համագործակցութեան ոգի տայ, բայց կը խնդրեմ Իրմէ, ինձմէ սկսի:

ՎԱՐԴԱՆ ՔԶՆՅ. ՏԻԼԿԷՐԵԱՆ